

CENTAR ZA EVROATLANTSKE STUDIJE - CEAS

napredak, posvećenost, uticaj

ZA DINAMIČNIJU REFORMU SEKTORA BEZBEDNOSTI U SRBIJI

ANALIZA REZULTATA ANKETE O STANJU U SEKTORU
BEZBEDNOSTI U SRBIJI I DALJIM NEOPHODNIM REFORMSKIM
KORACIMA U KOJOJ SU UČESTVOVALI NARODNI POSLANICI,
DRŽAVNI SLUŽBENICI I CIVILNO DRUŠTVO

I PREPORUKE CEAS ZA NASTAVAK REFORME SEKTORA
BEZBEDNOSTI U SRBIJI KONCIPIRANE NA OSNOVU OVOG
ISTRAŽIVANJA I SPROVEDENIH DRUGIH ISTRAŽIVAČKO-
ANALITIČKIH AKTIVNOSTI U OVOJ OBLASTI

CENTAR ZA EVROATLANTSKE STUDIJE, NOVEMBAR 2012.

OVA ANALIZA I PREPORUKE SU DEO PROJEKTA
„VREME JE: ZAGOVARANJE NASTAVKA REFORME SEKTORA BEZBEDNOSTI U SRBIJI“,
KOJI SE REALIZUJE UZ PODRŠKU NACIONALNE ZADUŽBINE ZA DEMOKRATIJU IZ VAŠINGTONA

**National Endowment
for Democracy**
Supporting freedom around the world

Sažetak

U okviru projekta „Vreme je: zagovaranje nastavka reforme sektora bezbednosti u Srbiji“, koji Centar za evroatlantske studije (CEAS) iz Beograda sprovodi uz podršku Nacionalne zadužbine za demokratiju (NED) iz Vašingtona, SAD, CEAS je sproveo anketu o tome kako narodni poslanici, državni službenici i aktivisti civilnog društva percipiraju stanje u sektoru bezbednosti u Srbiji i šta misle o daljim neophodnim reformskim koracima i glavnim akterima koji je mogu sprovoditi ili pomagati. Stanje je ocenjivano numerički i opisno.

Među najzanimljivijim rezultatima ankete nalaze se sledeći nalazi.

- *Većina ispitanika imala je pozitivan stav prema EU integracijama Srbije, kao i prema mogućnosti da taj proces doprinese daljoj reformi sektora bezbednosti, dok su prema NATO-u i mogućnosti da saradnja sa NATO-om bude katalizator daljih reformi ispitanici uglavnom bili suzdržani. Većina ih je za saradnju sa NATO-om (u okviru Partnerstva za mir i Individualnog plana partnerstva), ali ne i za učlanjenje u tu organizaciju.*
- *Većina ispitanika smatra da su Strategija nacionalne bezbednosti i Strategija odbrane RS neodgovarajući i/ili retrogradni dokumenti.*
- *Skoro svi ispitanici naveli su da privatni sektor bezbednosti predstavlja pretnju po bezbednost, i to kako građana, tako i države Srbije, pre svega zbog zakonske neregulisanosti i nedostatka mogućnosti kontrole nad firmama koje posluju u ovom sektoru.*

Pokazalo se da između političara i aktivista civilnog društva, kao i unutar grupe političara (između poslanika i drugih funkcionera ili između opozicionih i vladajućih političara) ima manje razlika nego što je na početku istraživanja bilo očekivano. Svi prihvataju koncept civilne demokratske kontrole nad sektorom bezbednosti. Ipak, aktivisti NVO i opozicioni političari zainteresovaniji su za lustraciju, za više javnosti i transparentnosti u radu institucija koje pripadaju sektoru bezbednosti i za otklanjanje konkretno opisanih problema, nego što je to slučaj sa političarima na vlasti. Takođe, oni češće ističu potrebu saradnje sa NATO-om ili čak pristupanja ovoj organizaciji.

Na osnovu obrađenih rezultata ankete, CEAS je formulisao preporuke za nastavak reforme sektora bezbednosti. Među glavnim preporukama nalaze se:

- *intenziviranje procesa EU integracija, što brže ispunjavanje obaveza iz poglavlja 31 (Spoljna bezbednosna i odbrambena politika), te maksimalno korišćenje mogućnosti saradnje sa EU u okviru ZBOP-a*
- *usvajanje novih strateških dokumenta vezanih za spoljnu politiku, nacionalnu bezbednost i odbranu*
- *hitno usvajanje zakonske regulative za privatni sektor bezbednosti*

1. Uvodne napomene

Cilj projekta „Vreme je: zagovaranje nastavka reforme sektora bezbednosti u Srbiji“¹, koji Centar za evroatlantske studije (CEAS) iz Beograda sprovodi uz podršku Nacionalne zadužbine za demokratiju (NED) iz Vašingtona, SAD, jeste da doprinese tome da nastavak sveobuhvatne reforme sektora bezbednosti (RSB), vojske, policije, sudstva, bezbednosnih i obaveštajnih agencija, drugih agencija vezanih za poslove koji utiču na bezbednost, kao i privatnog sektora bezbednosti, bude visoko na listi prioriteta vlasti u Srbiji, ali i predstavnika Zapadne međunarodne zajednice. Ovaj cilj smo postavili na osnovu procene da, bez obzira na niz propusta u dosadašnjem procesu reformi, pre svega u kadrovskoj politici, i bez obzira na neusaglašenost strateških dokumenata i ogroman posao koji Srbiju tek čeka u budućnosti u ovoj oblasti, politički donosioci odluka u Srbiji nikada nisu reformu sektora bezbednosti postavili kao svoj prioritet.

Anketa o percepciji stanja u sektoru bezbednosti u Srbiji, daljim potrebnim reformskim koracima i glavnim akterima koji je mogu sprovoditi ili pomagati deo je spomenutog projekta. Anketirano je 25 osoba, pa je u analizi rezultata korišćena kvazistatistička deskripcija.

U okviru projekta biće održan i okrugli sto o mogućnostima nastavka reformi sektora bezbednosti, za koji će ovaj izveštaj predstavljati glavni radni materijal.

Metodološki gledano, CEAS nije planirao istraživanje javnog mnjenja, već istraživanje mišljenja onih koji su stručni i uključeni u praćenje i/ili kreiranje bezbednosne politike u Srbiji. Cilj CEAS-a bio je da stekne uvid u to kako spomenute ciljne grupe percipiraju trenutno normativno i faktičko stanje u sektoru bezbednosti, dalje neophodne reformske korake i potencijalne aktere reforme. Pripadnicima ciljnih grupa omogućeno je da, u okviru otvorene ankete, daju i opisne, a ne samo numeričke odgovore, da iznesu svoje viđenje, da daju sugestije i tako sami doprinesu javnoj diskusiji o reformi sektora bezbednosti. CEAS je garantovao anonimnost odgovora.

Kreiranje pitanja u upitniku uslovalo je više faktora. Pre svega, cilj nam je bio da steknemo uvid u to kako izabrane ciljne grupe percipiraju stanje u sektoru bezbednosti u Srbiji, dalje neophodne reformske korake i glavne aktere koji je mogu sprovoditi ili pomagati. Pitanja su formulisana i na osnovu dosadašnjih rezultata CEAS-ovih istraživačko-analitičkih aktivnosti i stečenog iskustva u radu u oblasti praćenja stanja i reforme sektora bezbednosti i spoljne politike RS. Zaključili smo da je većina instrumenata za merenje dometa reforme sektora bezbednosti koncipirana u skladu sa zahtevima i interesima donatora koji su uglavnom zainteresovani samo za određenu oblast reforme. Tako, na primer, za EU prioritete predstavljaju reforma policije i unutrašnjih poslova, dok se NATO uglavnom fokusira na reforme sistema odbrane. Da bismo dobili celovitu sliku stanja u kojem se nalazi sektor bezbednosti u Srbiji, kreirali smo upitnik sa pitanjima koja obuhvataju kvantitativne i kvalitativne pokazatelje. Pitanja su bila fokusirana na tri grupe aktera u sektoru bezbednosti – policiju, vojsku i obaveštajnu zajednicu – ali, radi dobijanja celovite slike, od ispitanika smo tražili da ocene i međusobnu usklađenost strateških dokumenata kao i situaciju u privatnom sektoru bezbednosti.

U skladu sa samom temom istraživanja – stanjem u sektoru bezbednosti u Srbiji – odabrane su specifične ciljne grupe. One obuhvataju javne funkcionere, kao jednu grupu, narodne

¹Više o projektu, kao i sadržaju upitnika možete naći na: <<http://ceas-serbia.org/root/index.php/sr/home-sr/93-preuzeto/351-upitnici-za-funkcionere-koji-prate-reformu-sektora-bezbednosti>>

poslanike i druge stranačke funkcionere, kao drugu i predstavnike nevladinih organizacija kao treću grupu. Razlog za odabir ove tri specifične grupe jeste njihov položaj u odnosu na sektor bezbednosti i, konkretno, uloga i uticaj koje oni imaju prilikom donošenja odluka u procesu reformi sektora.

CEAS-ov tim se, prilikom realizacije istraživanja, susreo i sa određenim problemima. Anketa se odvijala u jeku pregovora o formiranju nove republičke vlade i neposredno po njenom formiranju. Poslanici, funkcioneri i službenici su, u najboljem slučaju, tek preuzimali dužnosti. Svim učesnicima ankete predložena je važnost teme reforme sektora bezbednosti, pa je samo učestvovanje u anketi za njih trebalo da bude novi podsticaj da o toj temi razmišljaju. Neki među njima su otvoreno priznali da se ne razumeju dovoljno u problematiku bezbednosti. Drugi su se trudili da daju odgovore najbolje što umeju, makar ti odgovori bili delimični ili odražavali nedostatak informacija. Treći su ignorisali istraživanje ili su obećali, pa uskratili saradnju. Određen broj njih je odmah odbio saradnju sa CEAS-om. Svojevrсна kontrolna grupa u anketi bili su aktivisti relevantnih nevladinih organizacija, kao segment društva koji prati stanje u sektoru, ali ne učestvuje u vršenju vlasti. U anketi je učestvovalo ukupno 25 ispitanika, uključujući u to i relevantne predstavnike Srpske napredne stranke, Demokratske stranke, Liberalno demokratske partije, Ujedinjenih regiona Srbije, Socijaldemokratske partije Srbije, Nove Srbije, Partije ujedinjenih penzionera Srbije, Lige socijaldemokrata Vojvodine i Pokreta Snaga Srbije.

U nastavku ovog izveštaja biće izloženi i analizirani odgovori učesnika ankete, a zatim će biti date preporuke za donosiocе političkih odluka u Srbiji.

Još jednom naglašavamo da rezultati ove ankete nisu odraz opšteg javnog mnjenja. Iz njih se ne mogu izvlačiti zaključci o stavovima građana Srbije. Analizirajući odgovore na upitnik, posebno narativne, istraživački tim CEAS-a nastojao je da proveri svoje polazne hipoteze i da ih po potrebi koriguje, upoređujući ih s argumentima koje su iznosili učesnici ankete.

2. Rezultati ankete i komentari odgovora

2.1. Demokratsko upravljanje

Funkcionalno demokratsko upravljanje podrazumeva efikasno i efektivno transparentno upravljanje sektorom bezbednosti, uz postojanje ekonomske, političke, pravne i finansijske odgovornosti. Imajući to u vidu, prva grupa pitanja u upitniku koncipirana je tako da pruži kvantitativne pokazatelje koji se odnose na funkcionalno demokratsko upravljanje u okviru sektora bezbednosti, sa fokusom na policiju, vojsku (uključujući u to i Vojnobezbednosnu agenciju, VBA, i Vojnoobaveštajnu agenciju, VOA) i Bezbednosno informativnu agenciju.

2.2 Demokratsko upravljanje – zastupljenost različitih društvenih grupa i žena

U okviru prvog pitanja vezanog za funkcionalno demokratsko upravljanje, od ispitanika je zatraženo da procene zastupljenost različitih društvenih manjinskih grupa (nacionalnih, seksualnih i verskih) i zastupljenost žena u tri navedena subjekta sektora bezbednosti.

Najviše ocene na pitanje o zastupljenosti društvenih grupa i žena ima policija, sa prosečnom ocenom 2,9. Od toga, najveću prosečnu ocenu ima zastupljenost žena u policiji sa 3,2, dok je zastupljenost društvenih grupa dobila prosečnu ocenu 2,6.

Vojska je u odgovorima na ovo pitanje ocenjena prosečnom ocenom 2,1. Od toga zastupljenost žena nosi ocenu 2,1, a zastupljenost društvenih grupa 2.

BIA je na pitanje o zastupljenosti društvenih grupa i žena dobila prosečnu ocenu 1,9, dok pojedinačna prosečna ocena za zastupljenost žena iznosi 2,3, a za društvene grupe 1,6 (što predstavlja i najnižu prosečnu ocenu u ovoj oblasti).

2.3 Demokratsko upravljanje – transparentnost

Druga kategorija koju smo merili u okviru prvog pitanja bila je transparentnost kao deo funkcionalnog demokratskog upravljanja u okviru tri navedena subjekta bezbednosti. Kao posebne elemente transparentnosti izdvojili smo finansijsku transparentnost i transparentnost u pogledu dostupnosti informacija o radu. U okviru pitanja od ispitanika smo tražili i da ocene razliku između normativnog i faktičkog stanja da bismo imali uvid u to da li su doneseni odgovarajući zakoni i da li se ti zakoni poštuju.

Rezultati do kojih smo došli pokazuju da je u ovoj oblasti normativno najbolje uređen rad policije, sa ukupnom prosečnom ocenom 2,8, dok je faktičko stanje u ovoj oblasti ocenjeno sa 2,3. Pojedinačno, finansijska transparentnost u MUP-u ocenjena je prosečnom ocenom normativnog stanja 2,5, dok je ocena faktičkog stanja 1,9. Dostupnost informacija o radu u okviru MUP-a ocenjena je prosečnom ocenom normativnog stanja 3,1, a faktičkog ocenom 2,6.

Normativno je najslabije uređeno stanje u BIA, sa prosečnom ocenom 2,2, dok je faktičko stanje u oblasti transparentnosti za BIA ocenjeno prosečnom ocenom 1,9. Finansijska transparentnost BIA ocenjena je prosečnom ocenom normativnog stanja 2,2, dok je faktičko stanje dobilo ocenu 1,9. Dostupnost informacija o radu sa normativnog aspekta iznosi 2,3, a faktičko stanje ocenjeno je ukupnom prosečnom ocenom 2.

Vojska se nalazi u sredini, sa prosečnom ocenom normativnog stanja 2,5, dok je faktičko stanje ocenjeno sa 1,9. Prosečna ocena finansijske transparentnosti sa normativnog aspekta iznosi 2,4, dok je faktičko stanje ocenjeno sa 1,7. Dostupnost informacija o radu je sa normativnog aspekta dobila ocenu 2,6, a ocena faktičkog stanja u ovoj oblasti iznosi 2,2.

Dakle, najveći jaz između normativnog i faktičkog stanja, rukovodeći se navedenim podacima, može se zapaziti u oblasti transparentnosti u vojsci, sa negativnom razlikom od 0,6.

2.4 Demokratsko upravljanje – javna civilna kontrola

Treća kategorija koju smo merili u okviru funkcionalnog demokratskog upravljanja jeste demokratska i javna civilna kontrola nad sektorom bezbednosti, kao jedna od najznačajnijih pretpostavki za uspešnu reformu sektora bezbednosti. U okviru ove kategorije fokusirali smo se na parlamentarnu kontrolu, saradnju sa medijima i civilnim društvom, kontrolu koju vrše sudske i izvršne vlasti, kao i nadzor koji vrše kontrolna regulatorna tela. Pošto smo hteli da utvrdimo i to da li postoji – i koliki je – jaz između donesenih zakona i njihove primene, od ispitanika je još jednom traženo da, u okviru svake kategorije, ocene normativno i faktičko stanje.

Prema navedenim podacima, u oblasti demokratske javne i civilne kontrole normativno je najbolje uređen rad policije, sa ukupnom prosečnom ocenom normativnog stanja 3,5, dok je faktičko stanje ocenjeno sa 2,7. Dakle, primetan je veliki jaz između normativnog i faktičkog stanja, koji iznosi čak 0,8. Parlamentarna kontrola i nadzor ocenjeni su ukupnom prosečnom ocenom normativnog stanja 3, a faktičkog 2,4. Saradnja sa medijima je sa normativnog aspekta ocenjena sa 3,5, a sa faktičkog sa 3,2. Saradnja sa civilnim društvom je sa normativnog aspekta ocenjena sa 2,8, dok je ocena faktičkog stanja 2,4. Normativno stanje u oblasti sudske kontrole ocenjeno je sa 2,8, dok je faktičko stanje ocenjeno sa 2,7. Izvršna vlast sa normativnog aspekta ima ocenu 3,3, dok je ocena faktičkog stanja 2,9. Nadzor koji vrše kontrolna regulatorna tela MUP-a ocenjen je normativno sa 3,1, dok je faktičko stanje ocenjeno sa 2,6.

Vojska je u oblasti demokratske i javne civilne kontrole ocenjena ukupnom prosečnom ocenom normativnog stanja 2,8, dok je ocena faktičkog stanja 2,3. Parlamentarna kontrola i nadzor ocenjeni su ukupnom prosečnom ocenom normativnog stanja 2,9, a faktičkog stanja ocenom 2. Saradnja sa medijima je sa normativnog aspekta ocenjena sa 2,9, a sa faktičkog 2,6. Ocena saradnje sa civilnim društvom je sa normativnog aspekta 2,6, dok je ocena faktičkog stanja 1,9. Normativno stanje u oblasti sudske kontrole ocenjeno je sa 2,8, dok je faktičko stanje ocenjeno sa 2,4. Izvršna vlast sa normativnog aspekta ima ocenu 3, dok je ocena faktičkog stanja 2,7. Nadzor kontrolnih regulatornih tela nad Vojskom normativno je ocenjen sa 2,7, dok je faktičko stanje 2,4.

Ukupna prosečna ocena normativnog stanja za demokratsku i javnu civilnu kontrolu BIA iznosi 2,5, dok je ukupna prosečna ocena faktičkog stanja 2. Parlamentarna kontrola i nadzor ocenjeni su ukupnom prosečnom ocenom normativnog stanja 2,6, a faktičkog 1,9. Saradnja sa medijima je sa normativnog aspekta ocenjena sa 2,6, a sa faktičkog sa 2,3. Saradnja sa civilnim društvom je sa normativnog aspekta ocenjena sa 2,1, dok je ocena faktičkog stanja 1,7. Normativno stanje u oblasti sudske kontrole ocenjeno je sa 2,4, dok je faktičko stanje ocenjeno sa 1,9. Izvršna vlast sa normativnog aspekta ima ocenu 2,8, dok je ocena faktičkog stanja 2,5. Nadzor kontrolnih regulatornih tela nad Vojskom ocenjen je u normativnoj oblasti sa 2,8, dok je faktičko stanje ocenjeno sa 2.

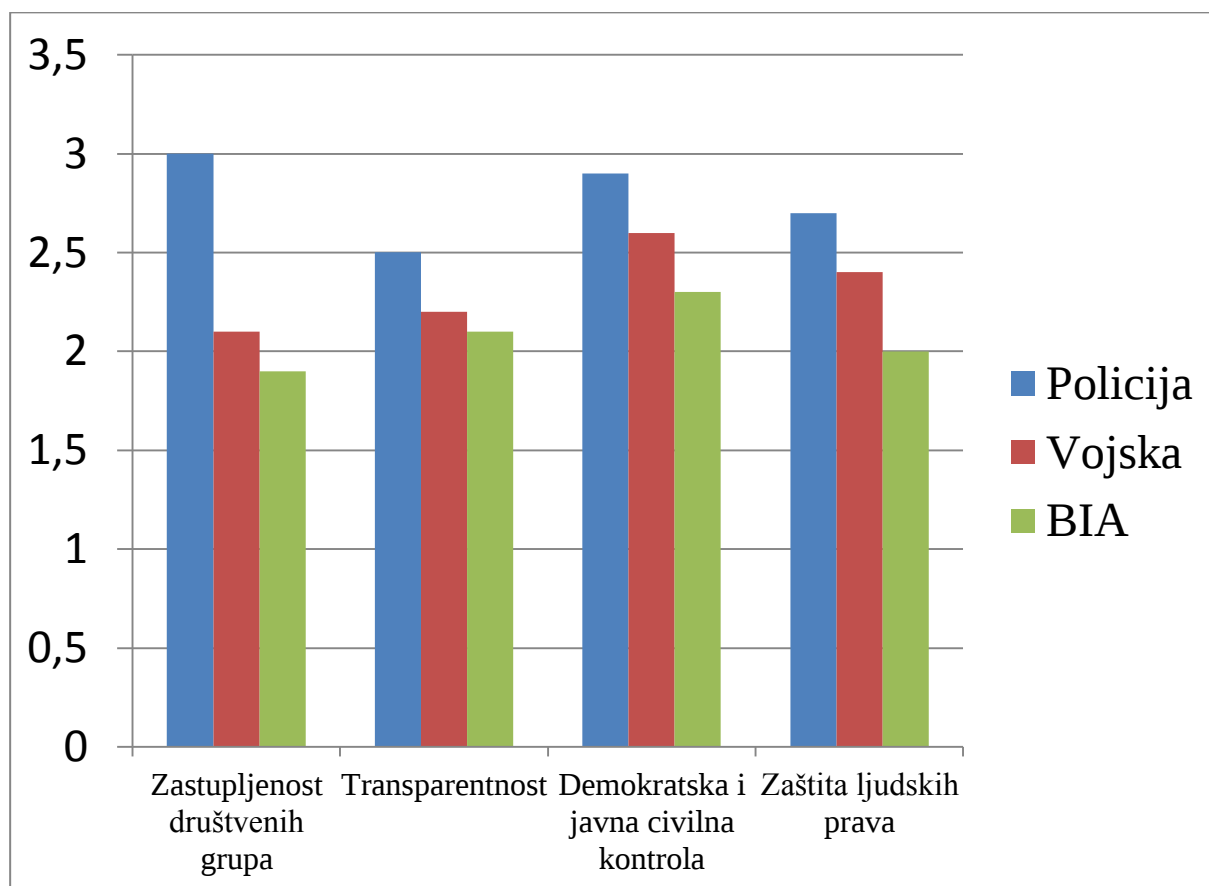
2.5 Demokratsko upravljanje – zaštita ljudskih prava

Uzimajući u obzir činjenicu da su ljudska prava nedeljiva i da pripadaju svakom čoveku, a da su pripadnici oružanih snaga pre svega građani, dok su oružane snage deo institucionalne i društvene strukture, u četvrtom delu prvog pitanja tražili smo od ispitanika da ocene zaštitu ljudskih prava, kako zaposlenih u sektoru bezbednosti, tako i građana prilikom kontakata sa predstavnicima sektora bezbednosti.

Navedeni rezultati ukazuju na to da je u oblasti zaštite ljudskih prava policija još jednom ocenjena najvišim ocenama u odnosu na druga dva aktera, i to ocenom 2,8 za normativno stanje i 2,5 za faktičko stanje. Zaštita ljudskih prava zaposlenih u sektoru bezbednosti u policiji ocenjena je prosečnom normativnom ocenom 2,9 i faktičkom 2,4. Normativni aspekt zaštite ljudskih prava građana prilikom kontakta sa predstavnicima sektora bezbednosti, u ovom slučaju policije, ocenjen je sa 2,8, dok je faktičko stanje ocenjeno prosečnom ocenom 2,6.

Vojska je u oblasti zaštite ljudskih prava ocenjena prosečnom ocenom 2,2, i to kako za normativno, tako i za faktičko stanje. U oblasti zaštite ljudskih prava zaposlenih u sektoru bezbednosti, vojska je ocenjena prosečnom normativnom ocenom 2,6, a ocena faktičkog stanja je 2,2. Zaštita ljudskih prava građana u susretu sa vojskom sa normativnog aspekta ocenjena je sa 2,5, a sa faktičkog sa 2,3.

BIA je u oblasti zaštite ljudskih prava ocenjena ukupnom normativnom ocenom 2,2, dok je faktičko stanje ocenjeno sa 1,9. Oblast zaštite ljudskih prava sa normativnog aspekta u BIA ocenjena je prosečnom ocenom 2,4, dok je faktičko stanje ocenjeno sa 1,9. U oblasti zaštite ljudskih prava građana prilikom susreta sa predstavnicima sektora bezbednosti, BIA je ocenjena prosečnom normativnom ocenom 2,1, a ocena faktičkog stanja je 1,8.

Ukupne prosečne ocene za Policiju, Vojsku i BIA

2.6 Najbitnije mere za nastavak reformi

Drugo pitanje se odnosilo na nastavak reformi u institucijama u sektoru bezbednosti: Vojsci (uključujući u to i VBA i VOA), policiji i BIA. Anketirani su pozvani da nabroje bar po tri mere koje smatraju najbitnijim za nastavak reforme u tim institucijama. Odgovori se razlikuju u zavisnosti od grupe ispitanika.

2.7 Nastavak reformi – Vojska (sa VBA i VOA)

Većina ispitanika je kao najvažnije mere u Vojsci Srbije istakla dalju profesionalizaciju, modernizaciju, usavršavanje organizacije i bolju tehničku opremu. Tako bi Vojska bila mala, mobilna, dobro opremljena, efikasna i primerena potrebama države (posebno radi suprotstavljanja savremenim bezbednosnim pretnjama poput terorizma). Njeni pripadnici bili bi dobro obrazovani, obučeni i materijalno obezbeđeni. Veliki broj ispitanika takođe pominje potrebu veće finansijske transparentnosti rada Vojske, bolje saradnje sa medijima i civilnim društvom i boljeg nadzora nadležnih skupštinskih odbora nad Vojskom. Traženo je izvršavanje naloga nezavisnih regulatornih tela kao i bolja zaštita ljudskih prava pripadnika Vojske. Istaknuta je potreba da u Vojsci bude zastupljeno više žena i pripadnika manjinskih grupa (posebno se pominje bošnjačka nacionalna manjina). Većina ispitanika istakla je potrebu jačanja saradnje sa EU (putem zajedničkih misija u inostranstvu). Iako je više od polovine ispitanika za saradnju sa NATO-om, samo je jedan mali broj za učlanjenje u tu organizaciju, dok je oko 30% ispitanika protiv bilo kakve saradnje sa NATO savezom. Razlike u odgovorima između poslanika i stranačkih funkcionera i javnih funkcionera sa jedne, te aktivista nevladinih organizacija sa druge strane, postoje utoliko što su prvi više isticali aspekte profesionalizacije i organizaciono-tehničkog usavršavanja Vojske, dok su drugi češće isticali važnost transparentnosti u njenom radu, saradnju sa medijima i civilnim društvom, zastupljenosti žena ili manjina ili zaštitu ljudskih prava pripadnika Vojske.

Dve vojne službe, VBA i VOA, većina ispitanika je tretirala u paketu sa odgovorom o neophodnim merama u Vojsci. Neki su, međutim, dali zanimljive posebne odgovore i predloge na pitanje o opravdanosti postojanja dve vojne službe. Istaknuta je potreba jasnog definisanja njihove nadležnosti i ovlašćenja, depolitizacije, modernizacije, jače unutrašnje i spoljne parlamentarne kontrole, a naročito oduzimanja policijskih ovlašćenja. Pomenute su i lustracija i potreba odgovarajuće reorganizacije.

Oko budućnosti VOA ima različitih mišljenja, čak i među funkcionerima stranaka vladajuće većine. Pojedini ispitanici misle da je treba ukinuti, u sklopu šire reforme sektora bezbednosti, i zameniti jedinstvenom civilno-obaveštajnom službom. Drugi su za njeno reformisanje, jačanje infrastrukture i tehnike, kao i za obuku kadrova „za organizovano i plansko praćenje kriza u regionima gde su ili mogu biti angažovane nacionalne snage u multinacionalnim operacijama... kao i za učešće u razvoju međuarmske saradnje“.

Za razliku od VOA, oko same potrebe postojanja VBA nema razmimoilaženja među ispitanicima, ali donekle ima oko toga koje reformske mere u njoj prvo treba preduzeti. Svi se slažu oko oduzimanja policijskih ovlašćenja od VBA, a istaknuto je i da njeno delovanje treba da bude samo prema vojnim licima i u svrhu kontraobaveštajne zaštite vojske, sve uz znatno jači parlamentarni nadzor. Takođe, iznet je i zahtev da se preciznije definišu posebne mere koje VBA primenjuje, kao i to ko (sud ili ministar) treba da ih odobrava. Sa druge strane se pak isticalo da svim tim reformama treba da prethodi lustracija.

2.8 Nastavak reformi – policija

Mere koje su ispitanici predložili za policiju tiču se odnosa prema građanima. Oni traže bržu reakciju policije, bolju komunikaciju i saradnju sa građanima (pomenut je i koncept „policije u lokalnoj zajednici“ i, uopšte, decentralizacije i bolje saradnje sa lokalnim samoupravama), suzbijanje korupcije, transparentnost i veću zastupljenost žena i manjinskih grupa. Ističe se potreba dalje profesionalizacije i depolitizacije, a i „demilitarizacije“ (ne samo od aktivista civilnog društva, nego i od političara), lustracije i reedukacije policije. U nekim od odgovora naglašena je potreba jačanja pogranične policije, zakonskog regulisanja privatnog sektora bezbednosti (i to baš u kontekstu pitanja o policiji), veće autonomije unutrašnje kontrole (SUKP), međunarodne i regionalne saradnje i uvođenja institucije „ministarske odgovornosti“.

2.9 Nastavak reformi – BIA

Potreba za većom parlamentarnom kontrolom nad BIA predstavlja opšte mesto u svim odgovorima i tu nema razlike između političara i aktivista civilnog društva, niti između političara iz vlasti i opozicije. Međutim, političari (poslanici, stranački i javni funkcioneri) mnogo češće nego aktivisti ističu značaj parlamentarne kontrole (na primer: „Stub kontrole treba da bude parlament.“), delotvornijeg rada nadležnih odbora i slično, dok su aktivisti civilnog društva više isticali značaj kontrole koju vrše nezavisna regulatorna tela ili organizacije civilnog društva, uključujući u to i „bolju saradnju BIA sa medijima“. Političari su, bar kada je reč o BIA, davali iscrpnije odgovore i detaljnije predloge. Smatraju da je neophodna kompletna reorganizacija BIA, kako teritorijalna, tako i konceptualna i kadrovska. Treba nastaviti odvajanje BIA od policije i, u skladu sa Ustavom, ukinuti joj policijska ovlašćenja. Kao glavna polja delovanja BIA vide klasičnu kontraobaveštajnu delatnost, ali i borbu protiv organizovanog kriminala, protiv terorizma i (u jednom odgovoru) protiv „oružja za masovno uništenje“. Depolitizaciju, sprečavanje političkih ili klanovskih zloupotreba, lustraciju i/ili otvaranje dosijea takođe pominje više ispitanika. Sa druge strane, aktivisti posebno ističu „veću transparentnost“, „jačanje integriteta“ i druge mere u vezi sa trošenjem sredstava i borbom protiv korupcije.

2.10 Nastavak reformi – zaključak

Ispitanici su na ovo pitanje davali prilično iscrpne odgovore. Pokazalo se da između političara i aktivista, kao i unutar grupe političara (između poslanika i drugih funkcionera ili između opozicionih i vladajućih političara) ima manje razlika nego što je na početku istraživanja bilo očekivano. Svi prihvataju koncept civilne demokratske kontrole nad sektorom bezbednosti. Ipak, aktivisti i opozicioni političari zainteresovaniji su za lustraciju, za više javnosti i transparentnosti u radu i za otklanjanje konkretno opisanih problema. Takođe, oni češće ističu potrebu saradnje sa NATO-om ili čak pristupanja ovom savezu.

2.11. Usklađenost Ustava i strateških dokumenata Republike Srbije

U trećem pitanju od ispitanika je traženo da ocene u kojoj meri su Ustav i strateška dokumenta (Strategija nacionalne bezbednosti RS i Strategija odbrane RS) međusobno usaglašeni i u kojoj meri doprinose nastavku uspešne reforme sektora bezbednosti.

2.12. Javni funkcioneri

Prva grupa ispitanika, koju su činili javni funkcioneri, uglavnom je imala pozitivan stav prema Ustavu i strateškim dokumentima RS. Kritike su upućene pojedinačnim nedostacima navedenih dokumenata. Ustav je kritikovan uglavnom zbog toga što, prema njegovim odredbama, Narodna skupština nadzire rad službi bezbednosti, ali ne i rad ostalih aktera sektora bezbednosti. Takođe, činjenica da, prema Ustavu, Narodna skupština usvaja Strategiju odbrane, ali ne i Strategiju nacionalne bezbednosti istaknuta je kao problematična. Ustavu su upućene kritike i zbog toga što ne sadrži odredbe o Savetu za nacionalnu bezbednost.

Strategija nacionalne bezbednosti uglavnom je ocenjena kao nedovoljno usklađena sa Ustavom, ali ispitanici nisu naveli koje su to oblasti u kojima Strategija i Ustav nisu usklađeni, odnosno gde su prisutna razilaženja. Jedna grupa odgovora mogla bi biti svrstana u kategoriju odgovora koji nisu direktno kritikovali sadržinu Nacionalne strategije bezbednosti, već je generalizovan stav da, kao i sve ostale strategije koje se donose u Srbiji, Strategija nacionalne bezbednosti predstavlja samo mrtvo slovo na papiru, a ne politički koncept, odnosno da ne postoji stvarna namera da istaknuti ciljevi budu i realizovani.

Većina ispitanika iz grupe javnih funkcionera ocenila je da je Strategija odbrane u dovoljnoj meri usklađena sa Ustavom, ne navodeći pri tome neko opširnije i detaljnije objašnjenje ili komentar. Međutim, zapaženo je da jedna grupa ispitanika nije odgovorila na treći deo trećeg pitanja.

2.13. Narodni poslanici i drugi stranački funkcioneri

Prilikom analize odgovora na ovo pitanje jasno su se iskristalisale dve grupe odgovora – oni koji su ocenili Ustav kao odgovarajući i usklađen sa nacionalnim interesom RS i oni koji su ocenili Ustav kao retrogradan, odnosno kao dokument koji blokira evroatlantske integracije RS. Uglavnom su poslanici i stranački funkcioneri koji su trenutno na vlasti imali pozitivan stav prema Ustavu, dok su predstavnici opozicionih političkih partija uglavnom bili ili neutralni ili su zauzeli kritički stav prema ovom dokumentu. Takođe je uočena pravilnost da pozitivan stav prema Ustavu uglavnom imaju desno ili nacionalistički orijentisane političke stranke, dok stranke liberalne ili građanske orijentacije imaju negativan odnos prema Ustavu.

Ispitanici su uglavnom više kritikovali Strategiju nacionalne bezbednosti, bez obzira na to kojoj političkoj struji pripadaju. Većina njih se složila da je potrebno doneti novu Strategiju nacionalne bezbednosti. Međutim motivi za donošenje nove strategije su različiti. U jednu grupu ispitanika bi se mogli svrstati oni koji kritikuju Strategiju zbog toga što je neodgovarajuća, odnosno zbog toga što je državocentrična, što navedene pretnje nisu realne pretnje koje ugrožavaju bezbednost građana Srbije i što nije u skladu sa evroatlantskim integracijama Srbije. Druga grupa ispitanika je kritikovala Strategiju zbog sasvim suprotnih

razloga, odnosno zbog toga što ne štiti dovoljno srpski nacionalni interes i što lista pretnji treba da bude redigovana radi jače zaštite države.

Ispitanici iz ove grupe uglavnom nisu odgovorili na pitanje koje se odnosilo na Nacionalnu strategiju odbrane. Među retkim odgovorima vezanim za Nacionalnu strategiju odbrane uglavnom su bili kritički stavovi u kojima je navedeno da Strategija nije u skladu sa strateškim opredeljenjem RS da bude vojno neutralna u odnosu na postojeće vojne saveze, odnosno da se navedena vojna neutralnost ne pominje ni na jednom mestu u Strategiji odbrane.

2.14. Predstavnici civilnog društva

Ova grupa ispitanika uglavnom je imala kritički stav prema Ustavu. U najvećem broju slučajeva Ustav je kritikovan zbog fokusa na Kosovo. Stoga je doživljen kao prepreka procesu evroatlantskih integracija Srbije. Ustav je ocenjen kao retrogradan, a u kritikama je istaknuta njegova uloga u blokadi reforme sektora bezbednosti.

Za Strategiju bezbednosti takođe se navodi da je zastarela, retrogradna i da nije u skladu sa savremenim izazovima, rizicima i pretnjama po bezbednost građana Srbije. Strategija je kritikovana i zbog toga što je u njoj bezbednost države stavljena na prvo mesto, dok je ljudska bezbednost zanemarena.

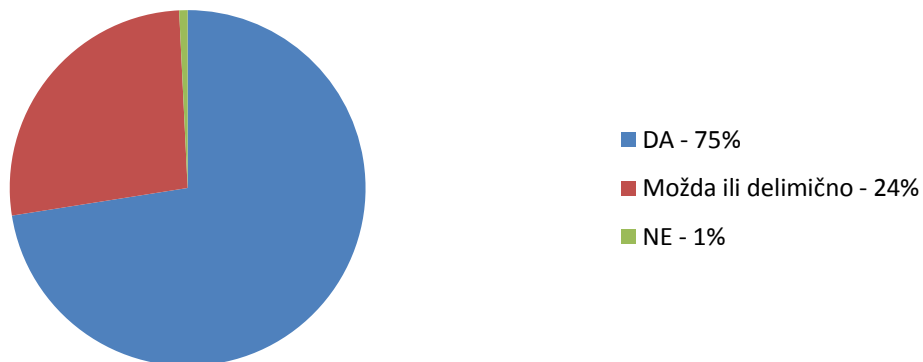
Ispitanici iz ove grupe uglavnom su navodili da nisu u dovoljnoj meri upoznati sa Strategijom odbrane. Neki od njih naveli su da Strategija nije odgovarajuća i da treba doneti novu, ali nisu naveli razloge za takav stav.

2.15. EU integracije i nastavak reforme sektora bezbednosti

Svi ispitanici su odgovorili potvrdno na četvrto pitanje: „Da li EU integracije mogu doprineti nastavku reforme sektora bezbednosti? Zašto i kako?“ Oni smatraju da evropske integracije ili mogu ili već uveliko doprinose reformi sektora bezbednosti. Aktivisti organizacija civilnog društva, ali i pojedini funkcioneri, i to ne samo opozicioni, smatraju da je pritisak EU na zemlje koje teže članstvu da brže reformišu svoj sektor bezbednosti značajan podsticaj za ubrzanje reformi (neki čak veruju da bez tog pritiska uopšte ne bi bilo reformi, jer su i ovako, kako navode, reforme prespore i često samo deklarativne). Međutim, političari ističu i druge pozitivne aspekte delovanja EU: naglasak na Poglavlju 23 u pristupnim pregovorima, monitoring, godišnje izveštaje o napretku u pridruživanju, sugestije za konkretne reforme i finansijsku podršku tim reformama.

Ipak, najvažniji doprinos EU integracija reformi jeste dobar primer EU i njenih članica (kako je jedan ispitanik naveo, one predstavljaju „superioran sistem“). EU integracije utiču na to da i Srbija traga za onim rešenjima u reformi sektora bezbednosti koja će afirmisati pozitivne vrednosti poštovanja građanskih i ljudskih prava i principe demokratske kontrole nad tim sektorom.

Da li EU integracije mogu doprineti reformi sektora bezbednosti

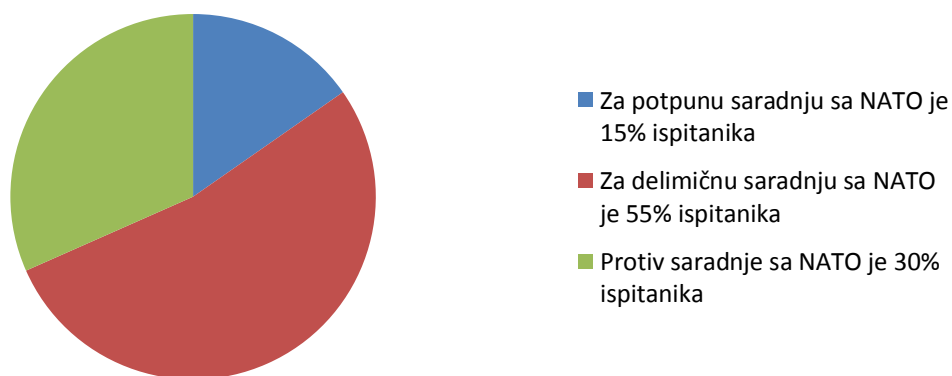

Pojedini ispitanici su isticali uslove pod kojima EU integracije mogu doprineti nastavku reforme sektora bezbednosti. Na primer, ako promene obuhvate „celo društvo“, ako su EU integracije praćene i NATO integracijama. Ocenjeno je da EU integracije mogu mnogo doprineti reformisanju službi bezbednosti, a znatno manje reformi vojske. Pojedini ispitanici detaljno su navodili u kojim sve oblastima saradnja sa EU putem EU integracije može doneti poboljšanja, od uklapanja u ZBOP i zajedničke misije, do saradnje s Europolom u borbi protiv organizovanog kriminala ili trgovine belim robljem.

2.16. Saradnja sa NATO-om i nastavak reforme sektora bezbednosti

Sledeće pitanje je glasilo: „Da li saradnja sa NATO-om može doprineti nastavku reforme sektora bezbednosti? Zašto i kako?“ Ispitanici su tu bili znatno uzdržaniji i manje optimistični nego kada su u pitanju bile EU integracije. Više od polovine ispitanika je za „neku“ vrstu saradnje sa NATO-om i navode da ona može doprineti nastavku reforme. Uslovi koje navode razni ispitanici različiti su i ponekad protivurečni.

Saradnja sa NATO

Stavovi o eventualnom ućlanjenju Srbije u NATO u većini slučajeva su negativni. Neki smatraju da saradnja sa NATO-om može biti korisna „samo ako joj država pristupi iskreno“. Drugi, naprotiv, zbog istorije odnosa Srbije sa NATO-om, naročito zbog rata 1999. godine i politike većine članica NATO-a prema Kosovu, zahtevaju „reciprocitet“ u odnosima ili preporučuju da saradnja bude „nenametljiva“. Mnogi ističu da je saradnja sa NATO-om

nužnost ili da je ona čak sinonim za regionalnu saradnju, jer je Srbija okružena članicama NATO. Neki primećuju i da se ne možemo približavati EU, a ne uvažavati činjenicu da EU tesno sarađuje sa NATO-om iako članice EU nisu nužno i članice NATO-a.

Prema mišljenju ispitanika, saradnjom sa NATO-om Srbija može dosta toga dobiti, od opšte modernizacije sektora bezbednosti, preko unapređenja obuke, modernizacije naoružanja i vojne opreme i finansijskih ušteda usled zajedničkog korišćenja mnogih odbrambenih kapaciteta i resursa sa partnerima iz NATO-a, do (ukoliko bi se saradnja preobrtila u proces pristupanja) obezbeđivanja standarda i „sprečavanja samovolje“, kao i trajnog osiguranja stabilnosti zemlje.

U odgovorima na ovo pitanje mogu se zapaziti razlike u stavovima između aktivista civilnog društva i opozicionih političara sa jedne strane i državnih funkcionera i provladinih političara sa druge strane. Dok se prvi (uz samo jedan izuzetak) bez dileme slažu da saradnja sa NATO-om može doprineti reformi sektora bezbednosti, drugi su oprezniji i skloniji kondicionalu. Iako i jedni i drugi pre svega ističu modernizatorske, organizaciono-tehničke ili posredne finansijske koristi od saradnje sa NATO-om, prvi su ipak nešto skloniji da primete i vrednosnu dimenziju pitanja, kao i eventualne civilizacijske i političke koristi („stabilnost“) od saradnje s NATO-om.

2.17. Uslovi za rad narodnih poslanika

Na pitanje kako ocenjuju uslove za rad narodnih poslanika i članova skupštinskih odbora, poslanici su davali različite odgovore, od sasvim negativnih (na primer: „Nisu predviđeni uslovi za ozbiljan rad poslanika, što odražava odnos prema parlamentu kao instituciji.“), preko nezadovoljnih (na primer: „Uslovi rada nisu zadovoljavajući, jer ne obezbeđuju ni elementarno za stvaralački rad i suštinsku ulogu narodnog poslanika.“), do umerenih (na primer: „Uglavnom su dobri.“) ili sasvim zadovoljnih (na primer: „Imam solidne uslove za rad koji mi omogućavaju da radim na odgovarajući način.“). Poslanici koji pripadaju strankama na vlasti uglavnom su uslove rada ocenili kao dobre, dok opozicioni poslanici uslove rada uglavnom smatraju neodgovarajućim.

Poslanici nisu konkretno naveli šta je to što im smeta i šta bi trebalo poboljšati kako bi im bio omogućen kvalitetniji rad.

2.18. Privatni sektor bezbednosti

U poslednjem pitanju od ispitanika je zatraženo da ocene situaciju u oblasti privatnog sektora bezbednosti i rada agencija za fizičko-tehničko obezbeđenje (FTO) u Srbiji, da istaknu postojeće probleme i da daju preporuke.

2.19. Javni funkcioneri

Ova grupa ispitanika u većini slučajeva navela je da nije upoznata sa situacijom u privatnom sektoru bezbednosti. Međutim, oni koji su odgovorili na postavljeno pitanje uglavnom su kao najveći problem navodili zakonsku neregulisanost privatnog sektora bezbednosti. Srbija je jedina država u regionu Jugoistočne Evrope koja nema zakon koji bi sveobuhvatno regulisao

rad agencija za fizičko-tehničko obezbeđenje. Ispitanici su takođe navodili da je potrebno povećati saradnju između policije i agencija za FTO u vidu obuke, koordinacije zajedničkog delovanja, ali i kontrole rada i izdavanja licenci.

2.20. Narodni poslanici i drugi stranački funkcioneri

Ispitanici su u gotovo svim slučajevima naveli da najveći problem predstavlja zakonska neregulisanost privatnog sektora bezbednosti. Kao ostale probleme navodili su nedostatak parlamentarne kontrole nad ovim sektorom, kao i nedostatak kontrole koju bi vršio MUP. Takođe je pomenut i problem licenciranja, kao i davanja dozvola za rad.

2.21. Predstavnici nevladinih organizacija

Navedena grupa ispitanika takođe je kao najveći problem navela nedostatak zakona koji bi regulisao ovu oblast. Pomenuti su i problemi niskih plata u navedenom sektoru, nestručnost kadra, nedovoljna obuka, nepostojanje licenci i nedostatak koordinacije između agencija za FTO i policije.

3. Zaključak i preporuke

I pored toga što država Srbija više nije glavni akter koji ugrožava bezbednost građana Srbije, kako je to bilo za vreme Miloševićevog režima, te činjenice da od 2001. godine do danas jeste došlo do pomaka u reformi sektora bezbednosti, pre svega zahvaljujući ispunjavanju obaveza prema Haškom tribunalu, rezultati do kojih smo došli govore da stanje u sektoru bezbednosti u Srbiji iziskuje dalji intenzivni rad na njegovom poboljšanju. Još uvek postoje mnogi izazovi koji su većinom multisektorski.

Finansijska transparentnost u sektoru bezbednosti nije na zadovoljavajućem nivou. Država ne podstiče građane da se aktivno uključe u javnu raspravu o RSB. U velikoj meri, narodni poslanici su nezainteresovani za sprovođenje kontrole i nadzora nad sistemom bezbednosti. Strategija nacionalne bezbednosti i Strategija odbrane zastarele su, državocentrične i ne odgovaraju savremenim bezbednosnim potrebama jedne razvijene demokratske države. Konačno, Srbija je i dalje jedina država u regionu Jugoistočne Evrope koja nije pravno regulisala privatni sektor bezbednosti.

Na osnovu dobijenih odgovora, na osnovu drugih zaključaka do kojih je u svom radu došao CEAS, te na osnovu CEAS-ovih polaznih principa, slede preporuke za mere koje bi doprinele uspešnom nastavku reforme sektora bezbednosti u Srbiji.

- Potrebno je usvojiti koherentnu Strategiju spoljne politike Republike Srbije, u kojoj bi EU integracije, saradnja sa NATO-om sa mogućnošću učlanjenja, kao i regionalna saradnja, bile prioritet.
- Potrebno je usvojiti novu Strategiju nacionalne bezbednosti Republike Srbije i novu Strategiju odbrane Republike Srbije u skladu sa novom Strategijom spoljne politike Republike Srbije.

- Potrebno je intenzivirati proces EU integracija, što pre ispuniti obaveze iz poglavlja 31 (Spoljna i bezbednosna politika), te maksimalno iskoristiti mogućnosti saradnje sa EU u okviru ZBOP-a.
- Potrebno je nastaviti sa jačanjem uloge parlamenta i jačanjem kapaciteta narodnih poslanika da učestvuju u demokratskom i civilnom nadzoru nad sektorom bezbednosti.
- Potrebno je usvojiti nov sveobuhvatan zakon o fizičko-tehničkom obezbeđenju i privatnim bezbednosnim i vojnim kompanijama.
- Potrebno je do maksimuma iskoristiti mogućnosti saradnje sa NATO-om, koje pruža Partnerstvo za mir i otkloniti prepreke za realizaciju Individualnog akcionog plana partnerstva sa NATO-om.
- Potrebno je preciznije definisati domen rada VBA (kontraobaveštajna zaštita vojske) i otkloniti preklapanja sa nadležnostima BIA.
- Potrebno je preciznije definisati i urediti nadležnosti i procedure za sprovođenje demokratske civilne kontrole i nadzora nad radom BIA.
- Potrebno je ukinuti policijska ovlašćenja obaveštajnim i bezbednosnim agencijama.
- Potrebno je uvesti organizacione promene u policiju, povezane sa policijskim radom usmerenim ka zajednici, uključujući u to i decentralizaciju, smanjenje hijerarhijskog nivoa komandovanja, timski rad i uključivanje volontera.

Beograd, novembar 2012.

O CENTRU ZA EVROATLANTSKE STUDIJE

Centar za evroatlantske studije – CEAS je nezavisna, ateistička, socijalno orijentisana, levo liberalna think-tank organizacija, osnovana 2007. godine u Beogradu. Svojim visokokvalitetnim istraživačkim radom CEAS kreira precizne analize u oblastima spoljne, bezbednosne i odbrambene politike Republike Srbije. Istovremeno, CEAS javno zagovara inovativne, primenljive preporuke i kreira praktične politike čiji su ciljevi:

- Jačanje socijalno orijentisane, levo liberalne demokratije u Srbiji; *
- Prihvatanje principa prvenstva individualnih nad kolektivnim pravima, ne zanemarujući prava koja pojedinci mogu da ostvare samo u zajednici sa drugima;
- Načelno razvijanje koncepta tranzicione pravde i uspostavljanje mehanizama za njeno sprovođenje u regionu Zapadnog Balkana, prenošenje pozitivnih iskustava, isticanje značaja mehanizama tranzicione pravde za uspešnu reformu sektora bezbednosti u postkonfliktnim i društvima u tranziciji ka demokratiji;
- Ubrzanje procesa evropskih integracija Srbije i jačanje njenih kapaciteta za suočavanje sa globalnim izazovima putem zajedničkih međunarodnih akcija;
- Jačanje saradnje sa NATO i zagovaranje atlantskih integracija Srbije;
- Jačanje principa sekularne države i promovisanje ateističkog pogleda na svet
- Doprinos izgradnji i očuvanju otvorenijeg, bezbednijeg, prosperitetnijeg i kooperativnijeg međunarodnog poretka, zasnovanog na principima pametne globalizacije i ravnomernog održivog razvoja i međunarodne norme „odgovornost da se zaštiti“.

CEAS spomenute aktivnosti realizuje kroz različite projekte u okviru četiri stalna programa:

- Zagovaranje evroatlantskih integracija Srbije;
- Reforma sektora bezbednosti u Srbiji;
- Tranziciona pravda;
- Liberalizam, globalizacija, međunarodni odnosi i ljudska prava.

CEAS je aktivan član koalicije za REKOM koja okuplja više od 1800 organizacija civilnog društva, pojedinaca/ki iz svih država nastalih raspadom bivše SFRJ. Među njima su i udruženja roditelja i porodica nestalih osoba, veterana, novinara, predstavnika manjinskih etničkih zajednica, organizacija za zaštitu ljudskih prava i sl. Koalicija za REKOM predlaže da vlade (ili države) osnuju REKOM, nezavisnu, međudržavnu Regionalnu komisiju za utvrđivanje činjenica o svim žrtvama ratnih zločina i drugih teških kršenja ljudskih prava počinjenih na teritoriji bivše SFRJ u periodu od 1991.-2001.

CEAS je tokom 2012. godine postao pridruženi član Asocijacije za otvoreno društvo – PASOS, međunarodne asocijacije ekspertskih nevladinih organizacija (think-tanks) iz Evrope i Centralne Azije

koja podržava izgradnju i funkcionisanje otvorenog društva, naročito u vezi sa pitanjima političke i ekonomske tranzicije, demokratizacije i ljudskih prava, otvaranja privrede i dobrog javnog upravljanja, održivog razvoja i međunarodne saradnje. PASOS ima 40 punopravnih i 10 pridruženih članova, među kojima je i prestižni European Council on Foreign Relations - ECFR, a od NVO iz Srbije još samo Beogradski centar za bezbednosnu politiku - BCBP.

Tokom iste godine, Centar za evroatlantske studije postao je i prva organizacija civilnog društva iz regiona jugoistočne Evrope primljena kao punopravni član Međunarodne koalicije za odgovornost da se zaštiti – ICRtoP . Koalicija okuplja nevladine organizacije iz svih delova sveta radi zajedničkog delovanja na jačanju normativnog konsenzusa oko doktrine odgovornosti da se zaštiti (Responsibility to Protect, skraćeno RtoP), u cilju boljeg razumevanja norme, pritiska na jačanju kapaciteta međunarodne zajednice da spreči ili zaustavi zločine genocida, ratne zločine, etničko čišćenje i zločine protiv čovečnosti i mobilizacije nevladinog sektora za zalaganje za akcije spasavanja ljudskih života u situacijama gde je primenjiva doktrina RtoP. Među istaknutim članovima Koalicije su i organizacije poput Human Rights Watch - HRW i International Crisis Group - ICG.

** Socijalni liberalizam tvrdi da društvo mora da štiti slobode i jednake šansi za sve građane i ohrabruje međusobne saradnje između državnih i tržišnih institucija kroz liberalni sistem. U procesu evolucije, slaže da su neka ograničenja postavljena ekonomskim poslovima potrebna, kao što su antimonopolski zakoni u borbi protiv ekonomskog monopola, regulatorna tela ili zakoni o minimalnim platama. Socijalni liberali smatraju da vlade mogu (ili moraju) da pružaju udobnost, zdravstvenu zaštitu i obrazovanje iz prihoda koji proističu od poreza, kako bi se omogućila najbolja upotreba talenata stanovništva. Takođe, liberal-socijalizam se bori protiv ekstremnih oblika kapitalizma i komunizma. Zalaže se, isto tako, za umereniji antiklerikalizam i versku slobodu.*

CENTAR ZA EVROATLANTSKE STUDIJE

ADRESA: DR. DRAGOSLAVA POPOVIĆA 15/II/15

11 000 BEOGRAD, SRBIJA

TELEFON/FAX: + 381 11 323 95 79

OFFICE@CEAS-SERBIA.ORG

WWW.CEAS-SERBIA.ORG